

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 מינהל חברה ונוער

אדר תשנ"ה
 ב 129

להעביר את
 אפיפי הביכרון

אל ספר
 היום

70 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה

עמיתי אנשי החינוך,

השנה נציין 70 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה. ככל שאנו מתרחקים מהמלחמה ומאירועי השואה הולך ופוחת מספר הניצולים שנותרו לספר את הסיפור לדורות הבאים. הניצולים ששרדו, הדור הראשון, נשאו על כתפיהם את משא הזיכרון, פעלו לתיעוד השואה ולשימור זכרה, ובעדויותיהם עיצבו את השיח על אודות השואה והשפיעו על הזהות הישראלית מהקמת המדינה. במנשר שכתבו הניצולים בשנת 2002, הם מבקשים מאתנו, הדורות הבאים, לשמר את הזיכרון, להילחם בתופעות הקשות של גזענות ושל אפליה הסובבות אותנו ולדאוג שאירוע מסוג זה לא יישנה לעולם.

למרות השנים הרבות שעברו מאז השואה, זכר השואה ממשיך להיות נוכח ולתפוס מקום משמעותי במרחב הציבורי בישראל ובעולם. אך נקודת מבטם של בני הדור השני והשלישי לשואה הביאה לשינויי בדרכי ובאופני הביטוי בהתייחסות לשואה, והרחיבה את מגוון הנרטיבים המאפיינים את השיח העכשווי על אודותיה. ההיקף והעוצמה של השימוש בסמלים ובביטויים המתייחסים לשואה מעוררים דיון נוקב בחברה הישראלית בנושא הגבולות הלגיטימיים של השימוש בזיכרון השואה.

השואה מונצחת במציאות הישראלית במגוון דרכים (תכניות לימודים, טקסים, מחקר, מסעות בני נוער לפולין, מוזיאוני שואה ועוד). עם זאת, חשוב שנבחן מה היחס הראוי לשואה – אשר מחד גיסא שומר על כבודם ועל רגשותיהם של הניצולים ושל בני משפחותיהם, ומאידך גיסא מאפשר את חופש הביטוי, שהוא ערך יסוד בדמוקרטיה.

בשנים האחרונות, יזמו כמה חברי כנסת הצעות חוק שונות שמטרתן להגביל שימוש בסמלי השואה כדי למנוע פגיעה ברגשות הניצולים ומשפחותיהם ולמנוע זילות של זכר השואה. הצעות החוק עוררו גם הן הדים רבים וזכו לביקורות תומכות ושוללות כאחד.

בגיליון "להעביר את לפיד הזיכרון" מוצעות שתי פעילויות:

הפעילות "אנו בחרנו בחיים", המיועדת לחט"ב, מוקדשת לדבר הניצולים במנשר שכתבו ושבנו ניסחו את הערכים שהם מבקשים להנחיל לדורות הבאים. מטרת הפעילות היא להעלות למודעות את חשיבות זיכרון השואה ולקבל אחריות להמשיכו ולשמרו בעידן שבו ניצולי השואה הולכים ומתמעטים.

הפעילות "ביטויי שואה בשיח הציבורי", המיועדת לחטיבה העליונה, בוחנת היבטים שונים של ביטויי שואה בשיח הציבורי המתנהל בחברה הישראלית היום, במטרה לכוון לשיח אחראי, מתחשב ורלוונטי לחיינו.

כאנשי חינוך עלינו להיות שותפים להעברת הלפיד לבני הנוער, לדורות הבאים, ולפעול לקיומו של שיח מכבד ולהנצחת זיכרון השואה.

בברכה,

דני רוזנר - מנהל מינהל חברה ונוער

מטרות

- להעלות למודעות את חשיבות זיכרון השואה בעידן שבו ניצולי השואה הולכים ומתמעטים.
- לפתח רגישות לשימוש בסמלי שואה בשיח הציבורי.
- לעודד את בני הנוער לגלות אחריות ומחויבות להנחלת זיכרון השואה לדורות הבאים.

פצילות חסי' 1

"אנו כחננו בחייט" (מתוך מנשר ניצולי השואה)

אוכלוסיית יעד: חט"ב

עזרים: קטעים מתוך מנשר ניצולי השואה (נספח)

מצגת מלווה לפעילות

שלב א' - פתיחה במליאה

המנחה יפתח ויאמר: בטקס יום השואה בשנת 2002, הקריא צבי גיל, ניצול שואה, מנשר הנפתח במילים: "אנחנו, דור ניצולי השואה, הולכים ומתמעטים. בעוד שנים לא רבות לא יהיה עוד על כדור הארץ אדם שיוכל להעיד: 'אני זוכר את מה שאירע בשואה'". (מתוך: "מנשר ניצולי השואה", 2002)

לדעתכם, מדוע המנשר נפתח במילים אלו? מה משמעותן?

המנחה יקרין את הסרטון "שישה מיליון צעדים"

- הנחיה לצפייה: רשמו את התחנות שהדמות עוברת במסע.

שאלות לדיון

1. מה מתואר בסרט?
2. מה השינוי שחל בדמות במהלך הסרטון?
3. כיצד מסתיים הסרטון? מדוע לדעתכם?

שלב ב' - קבוצתי

כל קבוצה תקבל קטעים ממנשר הניצולים (נספח) וכרטיס משימה.

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את הקטעים מתוך המנשר, ענו על השאלות והכינו דיווח למליאה.

1. איזו שאלה מרכזית עמדה בפני הניצולים בסוף המלחמה? ממה חששו?
2. כיצד, לפי הכתוב, הם בחרו להתמודד עם החוויות הקשות שעברו?
3. מה משמעות המשפט "אנו מבקשים לחלץ מן הזוועה שחרצה בבשרנו מסר חיובי לעמנו ולעולם"? מהו המסר?

שלב ג' - במליאה

דיווח הקבוצות.

שאלות לדיון

1. כיצד אפשר לייצר מסר חיובי מתוך החוויות הקשות? מה נדרש לכך?
2. לדעתכם, מדוע בחרו הניצולים לכתוב ולהפיץ מנשר זה? ממה הם חוששים?
3. "ובחרת בחיים" – מה משמעות הבחירה מנקודת ראותם של הניצולים? מדוע הם מדגישים זאת?
4. לדעתכם, האם המנשר מייצג את כלל ניצולי השואה? הסבירו.
5. אילו ערכים מבקשים הניצולים להנחיל לדורות הבאים?
6. עם חלוף השנים, הולך ומתמעט דור הניצולים, העדים האחרונים. כיצד אנו יכולים לקיים את מורשתם ולקדם ערכים אלו?

נספח: קטעים מתוך "מנשר הניצולים"

באביב 1945, נדמו קולות זוועות מלחמת העולם השנייה, ואנו, שרידי יהדות אירופה, יצאנו ממחנות המוות ומגאיות ההריגה, אחד מעיר ושניים ממשפחה, מוכים ומרי נפש, מיותמים, ללא קהילה וללא בית ובלי נפש קרובה המחכה לנו ברחבי תבל. המלחמה הסתיימה, אך אנו תהינו, נבוכים וכואבים, האם אחרי חשכת הגטאות, רכבות המוות ומחנות הריכוז וההשמדה, נהיה עוד מסוגלים להחיות בקרבנו את פתיל החיים, לאהוב, לעבוד, להקים משפחות ולציין ימי חג ומועד?

אנו לא נהפכנו לשונאי אדם ולשוחרי נקם על דם נקיים. אנו בחרנו בחיים. שיקמנו את עצמנו, השתלבנו במאבק להקמת מדינת ישראל ותרמנו לחברה בישראל ובארצות ההגירה השונות שאליהן הגענו...

היום, כשאנו, ניצולי השואה שהזכרון צרוב בבשרנו, באים להעביר את לפיד שליחות הזכירה לדורות הבאים, אנו מעבירים עמו גם את המסר היהודי שהזכרון צריך להוליד למעשה ולמחויבות מוסרית. הוא צריך להיות הבסיס לפעולה ומקור הכוח ליצירת עולם טוב יותר...

כחלק מזיכרון השואה אנו קוראים לחתור ללא לאות לשמירה קפדנית על חיי אדם ולהימנע משפיכות דמים. אנו, כמי שכבודם האנושי חולל עד עפר ובשם של אלו שגורלם נחתם להשפלה מזוועה בטרם הוצאו להורג, קוראים לעולם כולו להתאחד סביב ערכי זכויות האדם והשוויון בין בני האדם ללא הבדל דת, גזע, לאום, מעמד חברתי או מין...

אנו מבקשים לחלץ מן הזוועה שחרצה בבשרנו מסר חיובי לעמנו ולעולם – מסר של מחויבות לערכי האדם והאנושות. השואה שייכת למורשת האוניברסלית של כל בני תרבות, היא שקבעה את אמות המידע לרוע המוחלט. לקחי השואה חייבים להיות לקוד תרבותי של חינוך לערכים הומניים, לדמוקרטיה, לזכויות אדם, לסובלנות וסבלנות, ונגד גזענות ואידיאולוגיות טוטליטריות...

לקחי השואה חייבים להיות לקוד תרבותי של חינוך לערכים הומניים, לדמוקרטיה, לזכויות אדם, לטובלנות וסבלנות, ונגד גזענות ואידיאולוגיות טוטליטריות.

מקור: <http://www.yadvashem.org/yv/he/about/survivors/pdf/holocaust-survivors-message.pdf>

פצילות חסי' 2

ביטויי שואה בשיח הציבורי

אוכלוסיית יעד: חט"ע

עזרים:

איורים (נספח 1) ואו [מצגת](#)

טיעונים בעד ונגד הצעת החוק (נספח 2)

למנחה: ככל שאנו מתרחקים מסיום המלחמה וככל שמתמעט מספר הניצולים שעודם חיים, הולך ומשתנה השיח הציבורי המתייחס לשואה. שינוי זה מתבטא בזירות שונות: בתחום הפוליטיקה, התרבות, האמנות, הספורט ובשפת היומיום. השינוי בשיח מעורר דיון נוקב בשאלה מהם הגבולות הלגיטימיים לשימוש בזיכרון השואה וביטויים ובסמלים הקשורים לה, אשר השימוש בהם עלול לפגוע ברגשות הניצולים ובזכר השואה.

המנחה יפתח ויאמר: בפעילות זו נבחן את השימוש בביטויים ובייצוגים המתייחסים לשואה בשיח הציבורי ובחיי היומיום.

שלב א' – קבוצתי

למנחה: להלן שתי אפשרויות לבחינת הנושא:

אפשרות א': בחינת איורים

כרטיס משימה קבוצתית

לפניכם קובץ איורים (או מצגת) (נספח 1). האיורים מציגים התייחסויות לזכר השואה ושימוש בסמליה בחיי היומיום.

- מיינו את האיורים לשתי קבוצות: איורים שמקובלים עליכם ואיורים שאינם מקובלים עליכם.
- התכוננו להצגת דעתכם בפני המליאה.

אפשרות ב': איתור אזכורים ותמונות באמצעי התקשורת

למנחה: אפשר לבקש מכל זוג משתתפים לחפש באמצעי התקשורת השונים, מראש או במהלך השיעור, שלוש כתבות, אזכורים או תמונות המתייחסים לשואה. אפשר להביא את החומרים לכיתה או לשלוח למנחה למסמך משותף ולהקרין במליאה.

כרטיס משימה קבוצתית

- חפשו באמצעי התקשורת השונים שלוש כתבות, אזכורים או תמונות המתייחסים לשואה.
- הכינו את המידע שמצאתם להצגה במליאה.

שלב ב' – במליאה

דיווח הקבוצות.

שאלות לדיון (לאפשרות א' ולאפשרות ב')

1. אילו תחושות עוררו בכם האיומים והאזכורים (התמונות שבחרתם? הזדהות, אהדה, כעס, הפתעה, עלבון, רתיעה וכד').
2. לדעתכם, אילו מהאיומים / אזכורים שהוצגו על ידי הקבוצות ראויים ומכבדים את זכר השואה ואילו אינם ראויים?
3. האם נתקלתם בשימוש בזכר השואה בסביבתכם הקרובה ובשיח עם חבריכם? הדגימו.
4. לדעתכם, מי עלול להיפגע משימוש לא-ראוי בזכר השואה?
5. לדעתכם, האם ראוי להגביל את השימוש בסמלי שואה בשיח הציבורי? נמקו.

שלב ג' – קבוצתי: האם יש לחוקק חוק להגבלת השימוש בסמלי שואה?

המנחה יאמר: בשנים האחרונות, הועלו כמה הצעות חוק שמטרתן לאסור שימוש בסמלים מתקופת השואה והנאציזם, זאת כדי למנוע את התופעה, ההולכת וגוברת, של זילות סמלי השואה בשיח הציבורי.

המשתתפים יתחלקו לקבוצות ויקראו את דברי ההסבר להצעת החוק ואת הטיעונים בעד ונגד ההצעה (נספח 2).

הצעת החוק לאיסור שימוש בסמלים ובכינויים נאצים – ה'תשע"ג, 2013

הצעת החוק קובעת איסור פלילי על שימוש בלתי-הולם **בסמלי השואה** (לבוש פסים הדומה ללבוש אסירי מחנות הריכוז וטלאי צהוב בצורת מגן דוד או בכל צורה אחרת שנהגה בתקופת השואה); **בסמל נאצי** (ציור, צילום, סרטוט, פיסול וכיוצא בזה של צלב קרס או של כל דבר אחר המצביע במובהק על זיקה לנאציזם); **בכינוי נאצי** (המילה "נאצי" על כל הטיותיה).

עוד מוצע כי האיסור לא יחול אם המעשה נעשה במסגרת לימוד, תיעוד, מחקר מדעי או דיווח היסטורי.

כמו כן, מוצע לקבוע כי העובר על החוק צפוי לעונש של חצי שנת מאסר וקנס של עד 100,000 ש"ח.

כרטיס משימה קבוצתית

- קראו את הטיעונים להצעת החוק.
- מיינו אותם לפי טיעונים בעד וטיעונים נגד הצעת החוק.
- נסו לגבש עמדה קבוצתית מנומקת התומכת בהצעת החוק או מתנגדת לה.

שלב ד' – במליאה

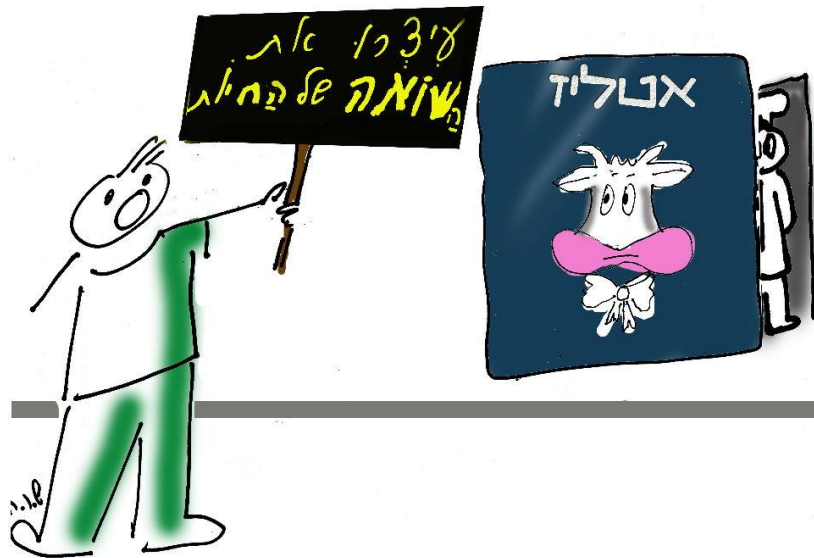
דיווח הקבוצות: המשתתפים יציגו את עמדתם ביחס לחוק ואת הנימוק העיקרי לעמדתם.

שאלות לדיון

1. האם נתקלתם בקושי להגיע להסכמה קבוצתית? אם כן, מדוע?
2. לדעתכם, מדוע חברי כנסת מבקשים לקדם הצעת חוק זו? על מה ועל מי היא מבקשת להגן?
3. מה הקושי בהצעה זו? (פגיעה בחופש הביטוי, דרכים לאכוף אותה ועוד).
4. אהרון ברק, לשעבר נשיא בית המשפט העליון, טען באחת מפסיקותיו כי "ההקבלה בין חייל גרמני וחייל יהודי צורבת את לבי. עם זאת אנחנו חיים במדינה דמוקרטית, אשר צריבת לב כזו היא לב לבה של הדמוקרטיה". מה הקושי שהוא מעלה בדבריו ומה האתגר בכך לחברה דמוקרטית?
5. לדעתכם, האם אפשר לקיים שיח מכבד ביחס לשואה ללא חקיקה מגבילה הכוללת אמצעי ענישה? פרטו.
6. במנשר שכתבו ניצולי השואה, הם מבקשים: "להעביר את לפיד שליחות הזכירה לדורות הבאים... את המסר היהודי שהזכרון צריך להוליד למעשה ולמחויבות מוסרית." הציעו דרכים לקיים את בקשתם זו.

נספחים

נספח 1: איורים

נספח 2: טיעונים בעד ונגד הצעות החוק לאיסור על שימוש בסמלי השואה

שלא לצורך לימוד ותיעוד

אנו מבקשים להתנגד להצעות החוק הפוגעות קשות בחופש הביטוי ומהוות סתימת פיות, שתפגע בין השאר בזכות המחאה והביקורת הפוליטית. הערך של הגנה על רגשות הציבור בכלל וניצולי השואה בפרט אינו מצדיק חקיקת עבירה פלילית המונעת שימוש בכינוי 'נאצי' או כינויים וסמלים אחרים שמבקשות ההצעות לאסור, במדינה דמוקרטית, שאמורה לאפשר גם ביטויים מטרידים ביותר. ([פרופ' מרדכי קרמניצר ועו"ד עמיר פוקס, "אסור להשוות", העין השביעית, 6.6.2012](#))

אין חולק כי ככלל השימוש בסמלים ובכינויים נאציים במרחב הציבורי הוא פוגעני ומקומם, אולם, לא כל התנהגות הפוגעת ברגשות הציבור ראוי להפוך לפלילית. (יהודה ויינשטיין, [היועץ המשפטי לממשלה, בתוך: 'היועמ"ש מתנגד לחוק האוסר על השימוש במלה 'נאצי'', הארץ, 15.1.2014](#))

אינני שבע רצון מהשימוש בטלאי הצהוב. למרות שאני שותף לכאבם, השואה היא ייחודית ובטלאי הצהוב, אותו גם אני ענדתי, מותר להשתמש רק במשהו שקשור לשואה. (דב שילנסקי, [לשעבר יו"ר הכנסת, ניצול שואה, בתוך: "הצעת חוק נגד שימוש פוליטי בשואה", וואלה, 21.12.2004](#))

הקלות הבלתי נסבלת שבה נעשה שימוש בסמלים נאציים כחלק מהשיח הציבורי והפוליטי, תוך זלזול מופגן ברגשות ניצולי השואה וצאצאיהם, ראוי לכל גינוי. לצערי אנחנו בדור ששובר מוסכמות, פורץ גדרות שאין לו שום גבול חוצפה ועזות מצח. בדור כזה אין ברירה אלא לשים מחסום בצורת חוק מפורש. (ח"כ זבולון אורלב, [בתוך: אריק בנדר, "אוסר בטרומית: איסור שימוש בסמלים נאציים" nrg, 15.1.2015](#))

אסור להוזיל את זיכרון השואה או לשרבב אותה בשיח פוליטי-מפלגתי... שימוש בשואה לטובת קידום מטרות פוליטיות הנו פסול. זיכרון השואה צריך להוות גורם מאחד בחברה הישראלית ולא להפך. (יו"ר מועצת יד-ושם, הרב ישראל-מאיר לאו, בתוך: [הודעה לעיתונות: מועצת יד ושם קוראת להמנע משימוש פוליטי בשואה ודימויה](#), 25.2.2015)

[יש] להימנע בכל תוקף משימוש בסמלים ומושגים הלקוחים מהשואה, ובעיקר מעריכת השוואות מופרכות בין המציאות כיום לשואה. הכוונה לענוד טלאי מעוותת את העובדות ההיסטוריות וגורמת לזילות זיכרון השואה... חשוב שזיכרון השואה יהווה גורם מאחד בחברה הישראלית ולא להפך. (יו"ר הנהלת יד-ושם, אבנר שלו, בתוך: ["יו"ר יד ושם מבקר ה'טלאי הכתום' של המתנחלים"](#), וואלה, 21.12.2004)

בחברה דמוקרטית וסובלנית אין מקום להצעות חוק שמנסות לחנך את הציבור לדבר בנימוס, ושסנקציות פליליות בצדן... דווקא מהשואה למדנו ששמירה על עקרונות הדמוקרטיה, וחופש הביטוי בראשם, היא ערובה לחברה יציבה ובריאה... ממילא אין חוק שיצליח לעקר את השימוש בשואה מהשיח הישראלי, כך שחוק כזה לא צפוי לעקור את התופעה, אלא רק לכלוא מאחורי סורג ובריח אנשים או קבוצות שרצו להביע מחאה חריפה. (גאי כרמי, "אל תקרא לי נאצי", ynet, 18.11.07)

צריך שיהיה ברור: דמוקרטיה וחופש ביטוי זה לא הפקרות. לכל חברה יש גבולות. נדמה לי שבעניין סמלי השואה יש הסכמה של 90 אחוז מהציבור הישראלי שחושבים שזה מחוץ לכללי המשחק והוויכוח. (ח"כ אורי אריאל, בתוך: ["הונתן ליס"](#), אושר בקריאה טרומית: מאסר למשתמש ב'נאצי' כקללה", הארץ, 11.1.2012)

שורה של איסורים כבר קיימים כיום בחוק הישראלי וממילא נותנים מענה חלקי בנושא: איסור הכחשת השואה בפרסום דברים בכתב או בעל-פה ואיסור פרסום בכתב או בעל-פה של דברי שבת, אהדה או הזדהות לפשעי הנאצים... המישור המתאים להתמודדות עם השימוש בביטויים המאזכרים את השואה הוא המישור החינוכי-הסברתי. (יהודה ויינשטיין, היועץ המשפטי לממשלה, בתוך: ["היועמ"ש מתנגד לחוק האוסר על השימוש במלה 'נאצי'"](#), הארץ, 15.1.2014)

חופש הביטוי הוא הזכות להגיד גם דברים קשים, נוקבים ואפילו פוגעים. הוא הזכות לתת ביטוי גם וקיצוני לעמדות, לרגשות ולמחשבות, והוא כולל גם את הזכות לעשות שימוש רטורי בדימויים קשים ופרובוקטיביים. ([האגודה לזכויות האדם בישראל, שימוש בסמלים ובכינויים נאציים, 12.1.2014](#))

השימוש בתמונת הילד מגטו ורשה הוא חציית קו אדום. הניסיון לנכס את השואה למחאות והפגנות באשר הן הוא פסול מיסודו. חשוב לשמור את השיח הציבורי הישראלי נקי מפרובוקציות חסרות טעם שנועדו למטרות ציניות ואינטרסנטיות. ([ח"כ נחמן שי, בתוך: "ח"כ שי: הצגת תמונת הילד מגטו ורשה בהפגנות - חציית קו אדום", ynet, 1.1.2012](#))

הסיטואציה הנוכחית, שבה סמלי השואה משמשים כדרך של התרסה, יש בה גם משום עלבון לניצולי השואה, גם משום הוצאת דיבתה של מדינת ישראל רעה, וגם, כמובן, סוג של הכחשת השואה. אם מישהו חושב, שכשבמדינת ישראל אומרים שחיילי צה"ל הם נאצים, יש בזה כדי לחזק את תדמיתה של מדינת ישראל, או כדי להציב אותה כחברה שווה במשפחות העמים, הרי שהוא טועה. ([יולי תמיר, ח"כ לשעבר, הצעת חוק העונשין \[תיקון - איסור שימוש בסמלים ודימויים של השואה\], התשס"ה-2005](#))

מה קרש

קיסורים להצעה

מנשר הניצולים

אנדרטאות ואתרי הנצחה

מה הייתה המילה שואה...

שימוש בסמלים ובכינויים נאציים

אסור להשוות

הישראלים כבר לא מפחדים להנציח את זכר השואה בצורה הומוריסטית

שואה וזיכרון: התכריכים הצבעוניים של ההיסטוריה

גוונים של שואה: שיח שואה ומרד בקרב בני נוער ישראליים

כתיבה ועריכה: אילנה רבינוביץ, עדי שפירא, צפרית גרינברג

עריכה לשונית: אפרת חבה

איורים: שרה רוטקופ הרמתי